

* RECENZE *

Literatura jako duchovní proces

Viktor Georgijevič Odinokov je autorem mezinárodně uznávaných studií o poetice ruské klasické literatury; pravidelně přednáší na německých univerzitách a je častým hostem brněnských literárněvědných symposií organizovaných od poloviny 80. let (naposledy zde vystoupil s referátem roku 1996 na konferenci věnované Alexandru Veselovskému) literárněvědnými rusisty z Filozofické fakulty, naposledy v rámci Ústavu slavistiky. Jeho dvě nejnovější publikace jsou určeny odborníkům a studentům ruské literatury 19. století (*Literaturnyj process i duchovnaja kultura v Rossii: F. Dostojevskij, L. Tolstoj, I. Turgenev*. Novosibirsk 1995. *Literaturnaja i duchovnaja kultura v Rossii. A. Puškin, M. Lermontov, N. Gogol*. Novosibirsk 1996).

Odinokovův diptych, který - jak je vidět - nevznikal chronologicky, ale spíše jako rozšíření původní publikace věnované druhé polovině 19. století, je v jistém smyslu přehodnocením dosavadních **sovětských** pohledů na ruskou literaturu. Po Stalinově smrti a s postupujícím „táním“ se našel prostor pro omezenou kritiku, ale v období silícího neostalínismu se špičkoví literární vědci zabývali oblastí, kde byli ideologicky méně zranitelní - poetikou a strukturou artefaktu. Morfologie literatury, zejména tvar románu, byla vlastní i V. G. Odinokovovi. V současnosti ruská literární věda „dohání“ v jistém smyslu zpoždění za Západem v jiné sféře: v pojetí literatury jako výrazu duchovních, zejména náboženských hodnot. To, že se ruští filozofové a estetiци v období před rokem 1917 v Rusku a později v emigraci v takové míře zabývali těmito proudy, je v jistém smyslu způsobeno nedokončeným procesem sekularizace: duchovní proud v literatuře ostatně nepopírali ani radikální kritikové 50.-60. let 19. století.

V první knize se badatel zaměřuje na *Zločin a trest*, v němž si všímá „věčnosti“ a jejího ztvárnění, přičemž se odvolává mj. na studie S. N. Bulgakova, A. F. Loseva, N. O. Losského, V. V. Rozanova (Legenda o Velikém inkvizitorovi) a K. Močulského, tedy na díla, která nebyla v SSSR v milosti. Hlubší průnik je podle mého soudu obsažen ve studii o pozdním Tolstém, jímž se autor zabýval v monografii z roku 1978 (*Poetika romanov L. N. Tolstogo*). Kontrastně k Dostojevskému je pojata kapitola o „věčnosti“ u I. S. Turgeněva.

Druhá kniha, která se cele obrací k první polovině 19. století, obsahuje studie o Puškinově interpretaci A. N. Radiščeva, o poměru mezi nebem a zemí (nebeským a pozemským) u M. J. Lermontova a o díle „pozdního“ Gogola. Smyslem Odinokovova

diptychu je „vosstanovit' kartinu rusknoj kul'tury vo vsem mnogoobrazii jeje ideologičeskich i chudožestvennych projavlenij i form, rekonstruirovat' celostnuju sistemu“ (Literaturnyj process i duchovnaja kul'tura v Rossii: A. Puškin, M. Lermontov, N. Gogol', 1996, s. 96). Úkol, který si Odínokov a jemu blízcí stanovil, je vskutku olbřímí: „Sejčas sledovalo by vyjiti iz togo uzkoj ideologičeskogo koridora, kotoryj byl sooruzen neprimirimymi zaščitnikami klassovoj bor'by. Neobchodimo sobrat' vojedino vse, čto bylo soznatel'no utračeno i bessoznatel'no zabyto; polurazrušennoje zdanije rusknoj literatury i kul'tury dolžno byt' vosstanovleno po planu, kotoryj učityvajet ne mgnovenije tekuščego momenta, a zakonomernosti dviženija istorii.“ (Literaturnyj process..., 1996, s. 96-97).

Nutno si uvědomit, co je vlastně cílem Odínokovovy knihy ve vztahu k literárněvědné rusistice jako takové, tedy i k rusistice, která se pěstovala a pěstuje mimo území dnešní Ruské federace, event. všech nástupnických států SSSR. Nejdůležitější je, jak sám autor uvádí, obnovit celistvý obraz ruské kultury pro Rusko samotné, které se jej prostřednictvím svých ideologů kdysi dobrovolně zřeklo, tedy vrátit ruské rusistice ty souvislosti, které oficiálně ztratila. Tento dílčí cíl nebude tak obtížné splnit, neboť to, co se v ruské či sovětské rusistice v minulých desetiletích objevovalo, nebylo totožné s vědomím celé literární vědy: řada studií a knih však existovala a nevydávala se nebo se vydala jinde. Období tzv. perestrojky umožnilo již zhruba od roku 1986 tuto situaci napravovat, i když ve sféře aktuální literatury měly masivní návraty do minulosti, tedy publikování do té doby nepovolených textů - jinak zcela nezbytné („vozvražčennaja literatura“) - rozporuplný výsledek (na nějakou dobu se v „tlustých žurnálech“ zablokovala publikační aktivita nejmladší generace). Jiná věc je, že ruská rusistika musí takřkajíc „za pochodu“ nejen integrovat do své koncepce duchovědně a nábožensky orientované texty své vlastní minulosti a zahraniční rusistiku, ale také na ně kriticky reagovat a budovat svá vlastní pojetí. V. G. Odínokov v této druhé nutnosti navazuje na své vlastní výzkumy poetiky ruské literatury 19. století a snaží se je spojit s duchovědně orientovaným výzkumem. To se silně a zdařile projevilo zejména v některých statích sborníku, například ve studii o Puškinovi jako interpretovi A. N. Radiščeva a v práci o Lvu Tolstém (*Religiozno-etičeskije vzgljady „pozdnego“ Tolstogo i jego chudožestvennoje tvorčestvo*).

Odínokovův diptych je polyfunkční: byl napsán jednak ad informandum ruské odborné veřejnosti, jednak jako pokus o obnovu celistvého výkladu ruské literatury a vybudování předmostí pro nové pohledy a pojetí. V tomto pracovním smyslu bude asi čten a chápán i mimo Rusko.

Ivo Pospíšil